

И.ф.д., проф. Бувсара Ташмурадова
Тошкент молия институти

СОЛИҚ РИСКЛАРИ ВА УЛАРНИ БОШҚАРИШ ХУСУСИЯТЛАРИ

Аннотация. Мақолада солиқ рискларининг моҳияти, юзага келиш сабаблари, солиқ хавфи даражаларини белгилаш, солиқ тўловчиларни сегментлаш, солиқ хавфини таҳлил қилиш масалалари ёритилган. Солиқ рисклари тадбиркорлик субъектлари ва солиқ органлари нуктаи назаридан баҳо берилган. Солиқ рискларини камайтириш масалаларига эътибор қаратилган. Тадқиқот жараёнида қўлланилган тадқиқот методлари берилган. Таҳлиллар орқали солиқ рискларини башқариш босқичлари, рискларни таҳлил қилиш асосида назорат объектларини аниқлаш тартиби, солиқ riskини аниқлашда фойдаланиладиган манбалар ўрганилган. Таҳлиллар асосида тегишли хулоса ва таклифлар келтириб ўтилган.

Таянч сўзлар: солиқ riskи, солиқ хавфи мезонлари, солиқ хавфи даражаси, солиқ хавфи таҳлили, тадбиркорлик субъектларини сегментлаш, солиқ назорати riskи, молиявий жарималар riskи.

Prof. Buvsara Tashmuradova
Tashkent Institute of Finance

TAX RISKS AND THEIR MANAGEMENT FEATURES

Abstract. The article discusses the nature of tax risks, their causes, determination of tax risk levels, segmentation of taxpayers, tax risk analysis through the views of various scholars. Tax risks are assessed from the point of view of business entities and tax authorities. The focus is on reducing tax risks. The research methods used in the research process are given. The analysis studies the stages of tax risk management, the procedure for determining the objects of control on the basis of risk analysis, the sources used in determining tax risk. Based on the analysis, relevant conclusions and proposals are given.

Keywords: tax risk, tax risk criteria, tax risk level, tax risk analysis, segmentation of business entities, tax control risk, risk of financial penalties.

Кириш

Республикада тадбиркорлик фаолиятининг ривожланишига кенг имкониятлар берилиши билан бир қаторда юзага келаётган солиқлар билан боғлиқ рисклар ва уларни бошқариш ҳам бир томондан, тадбиркорларни фаолиятини ҳимоя қилиш ва иккинчи томондан, давлат бюджети даромадлиги узлуксизлигини таъминлаш нуктаи назаридан ўз долзарблигини сақламоқда. Корхона томондан солиқ riskи - солиқ тўловчиларнинг солиқ тўлаш билан боғлиқ мажбуриятларини бажаришида юзага келиши мумкин бўлган ва солиқ тўловчиларнинг молиявий йўқотишларига сабаб бўлувчи хавф ҳисобланади. Солиқ хизмати органлари томонидан солиқ riskи— солиқ тўловчининг солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилмаслик эҳтимоли сифатида баҳоланади. Яъни бунда хавф сифатида солиқ тўловчиларнинг солиқларни ўз вақтида ва тўлиқ

бюджетга тўламасликлари тушунилади. Корхоналар учун эса солиқ rischi ва уни бошқариш заруратини ҳозирги пайтда қуйидагилар тақозо қилмоқда:

- солиқ ҳуқуқбузарликлари бўйича молиявий жарималар ошиши;
- солиқ маъмурчилиги ва унинг бир қисми сифатида солиқ назоратининг такомиллашуви;
- солиқ қонунчилиги тамойилларига контрагентларнинг солиқдан қочиш билан боғлиқ масъулиятни солиқ тўловчи зиммасига юкловчи меъёрларнинг киритилиши;
- солиқларни яшириш билан боғлиқ масалаларни аниқлашда халқаро молия институтлари мутахассисларининг жалб қилиниш;
- солиқ қонунчилигининг ўзгарувчанлиги ва мураккаблиги, айрим ҳолларда ноаниқлиги ва мунозоралилиги;
- электрон тизим амалга киритилиши, ЭХФ юритилиши билан боғлиқ муаммолар ва бошқалар.

Давлат солиқ идоралари учун солиқ riskини бошқаришни тақозо қилувчи сабаблар сифатида эса қуйидагиларни келтиришиз мумкин:

- даромадларни яшириш ҳолатларининг кўплиги;
- хусусий ва МЧЖ корхоналарда пул айланмалари миқдорининг ортиши;
- қурилиш соҳасида, ишлаб чиқариш соҳасида солиқни яшириш имкониятларининг мавжудлиги;
- коррупцион тизим ва монополиянинг мавжудлиги;
- умумбелгиланган тартибда солиқ тўловчиларнинг бир неча ўн барабар кўпайганлиги ва бошқалардир.

Мақолада, асосан, давлат солиқ идораларида солиқ riskини камайтириш борасида олиб борилаётган тадбирлар ва уларнинг самардорлиги масалаларида тўхталиб ўтамыз.

Мавзуга оид адабиётлар шарҳи

Солиқ riskлари бўйича тадқиқотлар ўрганилганда бу борада турли хил ёндашувларга гувоҳ бўлишимиз мумкин. Д.Н.Тихонов ва Л.Г.Липниклар ўз илмий ишларида “иқтисодий табиатни ўзгартирувчи икки омил – самарадорлик ва riskлар” [3] га алоҳида эътибор қаратган. Молиявий натижа ва пул оқимлари миқдорида солиқ riskлари туфайли салбий ҳолат юзага келса, бу ҳолатни солиқларни бошқариш борасида самарасиз қарорлари билан изоҳлаш мумкин.

Баъзан солиқ riskлари сифатида янги солиқ тўловларининг амалга киритилиши, тўлов шартлари ва ставкаларининг ўзгариши, солиқ имтиёзларининг бекор қилиниши билан пайдо бўладиган ташқи riskлар тушунилади [4]. Солиқ riskларининг пайдо бўлиши ички омилларга ҳам боғлиқ бўлиб, “солиқ riskи солиқ қонунчилигидаги ноқулай ўзгаришлар билан боғлиқ ёки солиқ тўловларини ҳисоблаш вақтида йўл қўйилган хатолар билан боғлиқ молиявий йўқотиш сифатида баҳоланади” [5]. Лекин